

ODWOŁANIE ZWYCZAJU Z PRZYCZYN NATURY ZEWNĘTRZNEJ W SYSTEMIE KANONICZNYM (KAN. 28 KPK)

W życiu wspólnoty Kościoła istotną rolę odgrywa nie tylko prawo pisane, ale również prawo niepisane. Ta ostatnia postać prawa znajduje swój wyraz w zwyczaju prawnym. Mając na uwadze szczególnie walor tego fenomenu prawodawca w Kodeksie Jana Pawła II z 1983 r. poświęcił jemu aż sześć kanonów (kan. 23 – 28 KPK). W ostatnim z nich odniósł się on do kwestii odwołania zwyczaju, postanawiając: „Z zachowaniem przepisu kan. 5, zwyczaj czy to przeciwny prawu, czy obok niego, zostaje odwołany przez zwyczaj przeciwny lub ustawę. Jeśli jednak o nich wyraźnie nie wspomina, ustawa nie odwołuje zwyczajów stuletnich i niepamiętnych, ani też ustawa powszechna nie odwołuje zwyczajów partykularnych”. Zawarte w tym kanonie rozwiązania staną się przedmiotem uwagi w tym opracowaniu.

1. ZAŁOŻENIA WSTĘPNE

Rozpoczynając interpretację kan. 28 KPK należy stwierdzić, że jego treść jest niemalże identyczna z brzmieniem kan. 30 KPK z 1917 r. W myśl zatem pryncypium skodyfikowanego w kan. 6 § 2 KPK, tę regulację trzeba interpretować z uwzględnieniem kanonicznej tradycji.

Komentatorzy analizując zapis kan. 28 KPK trafnie zauważają, że ustalenia w nim ujęte są symetryczne do tych, które zostały zawarte w kan. 20 KPK, poświęconym kwestii uchylania ustaw kościelnych¹. Z aspektu systematycznego w kanonie tym zostało zawarte pryncypium generalne, w myśl którego zwyczaj może zostać odwołany przez zwyczaj przeciwny lub ustawę, a także trzy wyjątki od tej regu-

¹ Por. P. Lombardia, *Commento al can. 20 CIC*, w: *Codice di Diritto Canonico e le leggi complementari*, red. J. Arrieta, Roma 2007, s. 92.

ły². Pierwszy z nich wiąże się z zastrzeżeniem wstępnym typu: „Z zachowaniem przepisu kan. 5 [...]”. Wprowadzenie tej klauzuli wskazuje, iż ustalenia zawarte w tym kanonie dotyczą wyłącznie zwyczajów wprowadzonych w życie po promulgacji zbioru z 1983 r. Dyspozycje bowiem skodyfikowane w kan. 5 KPK odnoszą się do zwyczajów funkcjonujących przed promulgacją Kodeksu Jana Pawła II z 1983 r.³ Dwa następne odstępstwa zaś wiążą się ze zwyczajami uprzywilejowanymi (zwyczaj stuletni i niepamiętny) i zwyczajami partykularnymi⁴.

We wstępnej wykładni kan. 28 KPK należy też zwrócić uwagę, iż za niepoprawne należy uznać polskie tłumaczenie wyrażenia normatywnego „sive contra sive praeter legem”. Tłumacz bowiem oddał je za pomocą zwrotu „czy to przeciwny prawu, czy obok niego”. Wydaje się, że bardziej poprawne byłoby tłumaczenie „czy to przeciwny ustawie, czy obok niej”. Zastanawiając się nad brzmieniem łacińskim analizowanego zwrotu H. Socha trafnie zauważył, iż nie jest ono koherentne z terminologią funkcjonującą w kan. 5 § 2 KPK w którym występuje pojęcie „praeter ius”⁵.

Jak już wiadomo, w interpretowanym kanonie mechanizm odwołania jest aplikowany wyłącznie do zwyczajów przeciwnych ustawie lub obok niej. Zdaniem A. van Hove, za w pełni uzasadnione należy uznać pominięcie w treści tej normy odniesienia do zwyczajów obok lub przeciw zwyczajowi poprzednio funkcjonującemu, gdyż one są zawsze zwyczajami obok ustawy pisanej⁶.

² Por. J. Otaduy, *Comentario al can. 28*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, t. 1, Pamplona 1996, s. 464.

³ Por. V. De Paolis, A. D'Auria, *Le norme generali di Diritto Canonico. Commento al Codice di Diritto Canonico*, Roma 2008, s. 185; Otaduy, *Comentario al can. 28*, s. 464.

⁴ Otaduy, *Comentario al can. 28*, s. 464.

⁵ Por. H. Socha, *Allgemeine Normen: kirchliche Gesetze*, w: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, red. K. Lüdicke, t. 1, Essen 1985, ad 28, n. 3; R. Sobański, *Komentarz do kan. 28 KPK*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga I. Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 86.

⁶ Por. A. van Hove, *De consuetudine. De temporum supputatione*, t. 2, cz. 3, Mecheliniae – Rome 1933, s. 216: „Canon 30 memorat tantum consuetudines contra vel praeter legem, non contra vel praeter consuetudinem praeeistentem. His tamen eius dispositio neque est applicanda et vi textus ipsius quidem, quia consuetudines praeter vel contra aliam anteriorem consuetudinem non sunt specialiter indicandae. Earum

Wreszcie należy zauważyć, iż wszystkie hipotezy ujęte w kan. 28 KPK dotyczą wyłącznie odwołania zewnętrznego (*ab extrinseco*). Ustanie zwyczaju może też nastąpić z przyczyn natury wewnętrznej (*ab intrinseco*). Może on bowiem np. zostać zniesiony na skutek ustania przyczyny celowej⁷, bądź też w następstwie zmiany jego materii⁸.

2. PRYNCYPIA GENERALNE

Jak już zasygnalizowano, w kan. 28 KPK w pierwszym rzędzie zostały ujęte dwa pryncypia generalne wiążące się z możliwością uchylenia zwyczaju przez zwyczaj przeciwny i ustawę przeciwną.

2.1 ODWOŁANIE ZWYCZAJU PRZEZ ZWYCZAJ PRZECIWNY

Pierwsza hipoteza skodyfikowana w kan. 28 KPK dotyczy możliwości ustania obowiązującego zwyczaju wskutek wprowadzenia zwyczaju przeciwnego. Interpretując ten kanon J. García Martín trafnie zauważył, że w jego treści celowo pominięto kategorię zwyczajów zgodnych z prawem, gdyż one zostają zniesione wraz z ustaniem ustawy⁹. Zastanawiając się nad racją analizowanego rozwiązania A. van Hove nawiązał do pryncypialnego założenia systemowego, zgodnie z którym zwyczaj w porządku kanonicznym posiada walor ustawy. Stąd też może on zostać uchylony podobnie jak ustawa¹⁰. Jeżeli zatem istnieje taka możliwość, to jest rzeczą zrozumiałą, że zwyczaj przeciwny, o którym mowa w kan. 28 KPK musi uzyskać skuteczność prawną bądź poprzez aprobatę specjalną kompetentnego autorytetu, lub też musi on odpowiadać innym parametrom ujętym w kan. 26 KPK¹¹.

omissio tribuenda non est alicui oblivioni aut minus perfectae redactioni canonis [...]. Etenim huiusmodi consuetudines sunt semper praeter legem scriptam”.

⁷ VanHove, *De consuetudine*, s. 216; W.Aymans, K.Mörsdorf, *Kanonisches Recht*, t. 1, Padeborn – München – Wien – Zürich 1991, s. 204.

⁸ Por. F.Wernz, P.Vidal, *Ius canonicum*, t. 1, Romae 1938, s. 368; E.Regatillo, *Institutiones iuris canonici*, t. 1, Santander 1961, s. 102.

⁹ GarcíaMartín, *Le norme generali*, dz.cyt., s. 154.

¹⁰ VanHove, *De consuetudine*, s. 216; Otaduy, *Comentario al can. 28*, s. 464.

¹¹ DePaolis, D'Auria, *Le norme generali*, s. 186; Otaduy, *Comentario al can.28*, s. 465; Aymans, Mörsdorf, *Kanonisches Recht*, s. 204.

Należy dodać, iż z aspektu przedmiotowego zakres zwyczaju odwołanego i zwyczaju wchodzącego w życie winien być identyczny. Do uchylenia zwyczaju powszechnego konieczne jest wprowadzenie przeciwnego zwyczaju powszechnego; zwyczaj partykularny natomiast może zostać odwołany przez zwyczaj partykularny przeciwny¹². Wyjaśniając tę kwestię R. Sobański stwierdził: „Zwyczaj uzyskawszy moc prawną, znosi przeciwnie zwyczaje: zwyczaj powszechny – zwyczaje powszechnie i partykularne, partykularny – powszechnie i partykularne, ale jedynie w zasięgu jego obowiązywania”¹³. Z punktu widzenia zaś prawa substancjalnego, w tym wypadku musi wystąpić niekompatybilność pomiędzy ustaleniami funkcjonującymi w zwyczaju obowiązującym oraz ustaleniami zwyczaju przeciwnego¹⁴.

Interpretując ten kanon J. Otaduy zwrócił uwagę, że bardzo trudno jest znaleźć powody odwołania zwyczaju przeciwnego prawu przez inny zwyczaj przeciwny prawu. W jego przekonaniu, taka sytuacja mogłaby mieć miejsce, gdy dana wspólnota wprowadziłaby działania przeciwne funkcjonującemu zwyczajowi w formie nieskorzystania z uprawnień na mocy zwyczaju, przechodząc tym samym z zachowań przeciwnych zwyczajowi do zachowań zgodnych z ustawą¹⁵. W takiej sytuacji więc nastąpiłoby odżycie prawa uprzednio zawieszonego¹⁶.

2.2 ODWOŁANIE ZWYCZAJU PRZEZ USTAWĘ PRZECIWNĄ

Kolejny sposób uchylenia zwyczaju wymieniony w kan. 28 KPK wiąże się z wejściem w życie ustawy przeciwnej. Ustawa powszechna, za wyjątkiem zwyczajów stuletnich i niepamiętnych, odwołuje zwy-

¹² GarcíaMartín, *Le norme generali*, s. 154.

¹³ Sobański, *Komentarz do kan. 28 KPK*, s. 86.

¹⁴ Regatillo, *Institutiones*, s. 102; FM. Cappello, *Summa iuris canonici*, Romae 1961, s. 101.

¹⁵ Otaduy, *Comentario al can.28*, s. 465: „No es facil encontrar supuestos de cesación de una costumbre extralegal por otra costumbre extralegal contraria. Pero puede ocurrir que el uso contrario sea una *desuetudo* pivativa, que reconduzca el comportamiento comunitario a la situación previa de obediencia a la ley; es decir, que se pase da una conducta consuetudaria contraria a la ley a un comportamiento consuetudario según ley”.

¹⁶ DePaolis, D'Auria, *Le norme generali*, s. 186.

czaj powszechny¹⁷. Zdaniem J. Otaduy'a, generalnie rzecz biorąc, wprowadzenie takiego rozwiązania może wynikać z czterech powodów wzajemnie przenikających się: 1) z racji na terytorialne obowiązywanie zwyczaju odwołanego; 2) ze względu na terytorialny charakter ustawy odwołującej; 3) woli kwalifikowanej lub też woli niekwalifikowanej prawodawcy wpływającej z treści ustawy odwołującej; 4) ze względu na naturę uprzywilejowaną lub też nieuprzywilejowaną zwyczaju, który zostaje uchylony¹⁸.

W doktrynie podkreśla się, iż takie następstwa powoduje zarówno odwołanie bezpośrednie, jak i odwołanie pośrednie. Z pierwszym mechanizmem mamy do czynienia wtedy, jeśli jest mowa o tym wyraźnie w akcie prawnym; odwołanie pośrednie zaś występuje wówczas, gdy w akcie nie ma wyraźnego odniesienia do tego typu decyzji¹⁹. Pod względem formalnym, zniesienia bezpośredniego dokonuje się poprzez zamieszczenie w ustawie klauzul odwołujących; odwołanie pośrednie natomiast pojawia się w wypadku, gdy treść ustawy i zwyczaju są nie do pogodzenia²⁰.

Według J. Otaduy'a, ukazane sposoby ujęte w przytoczonej dyspozycji wynikają z personalistycznej koncepcji systemu kanonicznego²¹. Zasadnicza racja wprowadzenia tego rozwiązania wpływa z przesłanki, że ustawodawca powszechny zna zwyczaje powszechne wprowadzone w Kościele²².

¹⁷ Otaduy, *Comentario al can. 28*, s. 466.

¹⁸ Tamże, s. 465–466.

¹⁹ DePaolis, D'Auria, *Le norme generali*, s. 186.

²⁰ VanHove, *De consuetudine*, s. 219; G.Michiels, *Normae generales iuris canonici*, t. 1, Lublin 1929, s. 117: „Revocatio directa, quae tunc habetur quando Superior competens directe et expresse voluntatis revocationem declarat [...] Revocatio indirecta, quae tunc habetur, quando Superior competens legem condit consuetudinis contrariam, diversam habet efficaciam, pro diversa legis abrogatoriae et consuetudinis abrogandae natura”; Regatillo, *Institutiones*, s. 102; Socha, *Allgemeine Normen*, ad 28, n 9– 10.

²¹ Otaduy, *Comentario al can. 28*, s. 466.

²² VanHove, *De consuetudine*, s. 223: „Doctrina est communia et a nemine impugnatur. Romanus Pontifex censetur cognoscere consuetudines generales Ecclesiae et proinde illis contradicit per legem contrariam”; Regatillo, *Institutiones*, s. 102; Sobański, *Komentarz do kan. 28 KPK*, s. 86.

Kończąc ten passus należy podkreślić, iż ukazane sposoby odwołania dotyczą uchylecia zwyczaju powszechnego. W myśl bowiem kan. 28 KPK, odwołanie zwyczaju partykularnego przez ustawę ma charakter wyjątku od reguły generalnej. Należy dodać, iż kolejne odstępowanie od zasady ogólnej wiąże się z odwołaniem zwyczajów studenckich i niepamiętnych.

3. WYJĄTKI OD REGUŁY GENERALNEJ

3.1. ODWOŁANIE ZWYCZAJU PARTYKULARNEGO PRZEZ USTAWĘ POWSZECHNĄ

Z treści kan. 28 KPK wynika, iż jeśli nie poczyniono wyraźnej wzmianki w akcie prawnym, to ustawa powszechna nie odwołuje zwyczaju partykularnego. Rozpoczynając szczegółową analizę tej zasady należy zwrócić uwagę, że rozwiązanie to jest niemal analogiczne do tego, które zostało ujęte w kan. 20 KPK, dotyczącym odwołania ustawy²³. Z drugiej zaś strony należy podkreślić, że pryncypium to stoi w opozycji do kan. 5 KPK, gdyż w regulacji tej ustawodawca postanowił, iż wraz z wejściem w życie tego Kodeksu zostają uchylone zwyczaje przeciwne, w tym również zwyczaje partykularne²⁴.

Sprawą zasadniczą w analizie tej reguły stanowi kwestia rozumienia normatywnego zwrotu „jeśli jednak o nich wyraźnie nie wspomina”. W doktrynie nie ma zgodności co do tego, czy w tym przypadku wystarcza zastrzeżenie o charakterze generalnym, czy też konieczne jest wskazanie wyraźne o jaki zwyczaj partykularny chodzi. Większość kanonistów twierdzi, iż w tym wypadku nie jest niezbędne wprowadzenie obwarowań szczegółowych²⁵. Na takim stanowisku stał m.in. A. van Hove twierdząc: „Numquam requiritur mentio expressa: «non obstante consuetudine etiam particulari»”,²⁶. Za wystarczające więc uznaje się występowanie w ustawach takich klauzul, jak: „non obstante quacumque in contrario”, „contraria quibuscumque

²³ Otaduy, *Comentario al can. 28*, s. 466.

²⁴ DePaolis, D'Auria, *Le norme generali*, s. 187.

²⁵ Otaduy, *Comentario al can. 28*, s. 467; DePaolis, D'Auria, *Le norme generali*, s. 187.

²⁶ VanHove, *De consuetudine*, s. 225; Michiels, *Normae generales*, s. 121.

minime obstantibus”²⁷, czy też „nulla obstante consuetudine”²⁸. Należy dodać, iż w analizowanej hipotezie nie dopuszcza się możliwości pośredniego uchylecia zwyczaju. Odwołanie więc zwyczaju partykularnego nie następuje w przypadku, gdy dyspozycje zawarte w ustawie nie korespondują z ustaleniami przyjętymi w jakimś zwyczaju partykularnym²⁹.

Komentatorzy kan. 28 KPK w swych wywodach poruszają także problem „ratio legis” tej zasady. Wskazują oni, iż zasadniczy powód tego rozwiązania został wyrażony już w Dekretach papieża Bonifacego VIII (1298). W tym bowiem zbiorze z czasów kanonistyki klasycznej podkreślono, iż zamieszczenie klauzuli jest niezbędne, ponieważ z tego faktu można wnosić, że ustawodawca powszechny zna zwyczaje partykularne, które odwołuje³⁰. Z drugiej zaś strony kanoniści przekonują, iż prawodawca poprzez wprowadzenie rozwiązań występujących w kan. 28 KPK (30 KPK z 1917 r.), chroni w sposób szczególny zwyczaje partykularne³¹.

3.2. ODWOŁANIE ZWYCZAJÓW STULETNIICH I NIEPAMIĘTNYCH PRZEZ USTAWĘ POWSZECHNĄ

Prawodawca w porządku prawnym Kościoła nie wyklucza również możliwości funkcjonowania zwyczajów uprzywilejowanych, jakimi są: zwyczaje stulenie i niepamiętne (kan. 26 KPK). Stąd też konsekwentnie w analizowanym kan. 28 KPK przewidział on także możliwość ich uchylecia.

W myśl doktryny, w tym wypadku zasady zniesienia tego typu zwyczajów są podobne do tych, które dotyczą uchylecia zwyczajów

²⁷ Otaduy, *Comentario al can. 28*, s. 467.

²⁸ Wernz, P. Vidal, *Ius canonucum*, s. 368.

²⁹ Otaduy, *Comentario al can. 28*, s. 467.

³⁰ Por. VI, 1, 2, 1: „Romanus Pontifex, (a quo solo jus generale constitui potest), censetur jura omnia in serinio pectoris sui habere, et ignorare tantum locorum specialium et personarum singularium consuetudines et statuta: quibus aperte opponuntur particularia communibus, seu jus particulare juris communi. Atqui consuetudo generalia pro iure communi habetur. Ergo eam cognoscere censetur Romanus Pontifex et consequenter eam abrogare, quin specialis mentio requiritur”. Zob także. Regatillo, *Institutiones*, s. 102; DePaolis, D’Auria, *Le norme generali*, s. 187.

³¹ Cappello, *Summa*, s. 101; Ayman, Mörsdorf, *Kanonisches Recht*, s. 204.

partykularnych³². Kanoniści podejmujący ten wątek zwracają jednak uwagę, iż skutku odwoławczego nie powoduje wprowadzenie do ustawy klauzuli generalnej typu: „Non obstante quacumque consuetudine”³³. Uważają oni bowiem, iż w treści aktu prawnego winna znaleźć się wyraźna wzmianka o odwołaniu tego typu zwyczajów³⁴. Dla przykładu, takie warunki spełnia m. in. takie zastrzeżenie, jak: „etiam centenaria vel immemoriali”³⁵. Podobne następstwa powoduje wprowadzenie klauzuli uznającej zwyczaje za nierozumne³⁶. Zdaniem komentatorów, takie restrykcyjne wymogi co do klauzul wynikają z faktu, iż w tym wypadku idzie o zwyczaje uprzywilejowane, przez długi okres czasu zachowywane przez wspólnoty³⁷.

3.3. ODWOŁANIE ZWYCZAJU PRZEZ USTAWĘ PARTYKULARNĄ

W kan. 28 KPK prawodawca nie odniósł się wprost do kwestii zniesienia zwyczaju przez ustawę partykularną. Problem ten jednak pojawia się w doktrynie na kanwie wykładni przytoczonego kanonu. Według kanonistów, ustawa partykularna wydana przez prawodawcę niższego stopnia jurysdykcyjnego uchyla zwyczaje partykularne pozostające w zakresie jego kompetencji³⁸. W tym kontekście podkreślają oni jednak z całym naciskiem, że odwołanie partykularnych zwyczajów uprzywilejowanych wymaga wyraźnego odniesienia do nich w akcie prawnym³⁹. Mając na uwadze dyspozycję kan. 135 § 2 KPK

³² Otaduy, *Comentario al can. 28*, s. 469.

³³ Wernz, Vidal, *Ius canonicum*, s. 368.

³⁴ Por. A. Vermeersch, J. Creusen, *Epitome Iuris Canonici*, Parisiis-Bruxellis 1937, s. 134.

³⁵ DePaolis, D'Auria, *Le norme generali*, s. 187.

³⁶ Sobański, *Komentarz do kan. 28 KPK*, s. 86.

³⁷ VanHove, *De consuetudine*, s. 223: „Ratio est consuetudinem talem privilegiatam, quia innitur moribus populi plus quam diuturnis, specialem mereri considerationem legislatoris, et proinde, nisi contrariam voluntatem manifestet, illam non intendere huiusmodi privilegiatam consuetudine abrogare”.

³⁸ VanHove, *De consuetudine*, s. 226: M. Contea Coronata, *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*, t. 1, Taurini 1950, s. 59.

³⁹ Regatillo, *Institutiones*, s. 102; Sobański, *Komentarz do kan. 28 KPK*, s. 87.

trzeba dodać, iż prawodawca niższy nie może odwołać zwyczaju powszechnego⁴⁰.

•

Funkcjonowanie zwyczaju w porządku prawnym Kościoła jest faktem. Prawodawca kościelny poświęcił kwestii wprowadzenia tego prawa niepisanego cztery kanony (kan. 23 – 26 KPK). Skoro występowanie tego fenomenu w systemie kanonicznym jest faktem, to jest rzeczą zrozumiałą, iż w regulacjach dotyczących zwyczaju winny znaleźć się dyspozycje związane z jego odwołaniem. W obowiązującej kodyfikacji zostały one skodyfikowane w kan. 28 KPK. Treść tej regulacji jest niemalże identyczna z brzmieniem kan. 30 KPK z 1917 r. Oznacza to zatem, iż funkcjonujące w prawie kościelnym zasady genetycznie sięgające czasów kanonistyki klasycznej mają charakter stabilny.

Z zaprezentowanej wykładni kan. 28 KPK wynika, iż w jego zapisie znalazły się dwa pryncypia generalne umożliwiające zniesienie zwyczaju bądź to poprzez zwyczaj przeciwny lub też w następstwie wejścia w życie ustawy przeciwnej.

Wprowadzony zwyczaj przeciwny substancjalnie musi być niekompatybilny z ustalenia przyjętymi w obowiązującym zwyczaju. Formalnie zaś musi on uzyskać zatwierdzenie kompetentnego ustawodawcy, bądź też musi spełniać inne kryteria, o których traktuje kan. 26 KPK.

Uchylenie zwyczaju na mocy ustawy przeciwnej może zostać dokonane zarówno w sposób bezpośredni lub też pośredni. W pierwszym przypadku w akcie prawnym musi istnieć wyraźne odniesienie co do tego typu decyzji; w drugim wypadku natomiast dyspozycje zawarte w ustawie muszą być nie do pogodzenia z obowiązującym zwyczajem.

W obowiązującej kodyfikacji z wyraźnym odwołaniem zwyczaju spotykamy się w następujących przypadkach: 1) w sprawie doboru na towarzyszy wizytacji biskupiej wiernych świeckich (kan. 396 § 2 KPK); 2) w kwestii ewentualności wyznaczenia więcej niż jednego administratora diecezji (kan. 423 § 1 KPK); 3) w odniesieniu do spo-

⁴⁰ De Paolis, D'Auria, *Le norme generali*, s. 187.

sobności mianowania więcej niż jednego proboszcza lub moderatora parafii (kan. 526 § 2 KPK); 4) co do możliwości wprowadzenia nowej przeszkody przeciwnej przeszkodom obowiązującym (kan. 1076 KPK); 5) w kwestii wprowadzenia innych rozwiązań, aniżeli te które występują w kan. 1287 § 1 KPK, wiążących się z koniecznością przedstawienia ordynariuszowi miejsca każdego roku sprawozdań dotyczących zarządu dóbr kościelnych; 6) w odniesieniu do dyspozycji kan. 1425 § 1 KPK, odrzucającej zwyczajnie przeciwne treści hipotez ujętych w § 1, n.1-2⁴¹.

Należy dodać, iż bardziej rygorystyczne rozwiązania mają miejsce w odniesieniu do odwołania zarówno zwyczajów partykularnych, jak i zwyczajów uprzywilejowanych, jakimi są zwyczaje stuletnie lub niepamiętne.

W myśl doktryny, zniesienie zwyczajów partykularnych domaga się zamieszczenia w ustawie powszechnej klauzuli uchylającej o charakterze generalnym. Racje prawne wprowadzenia takich dyrektyw wynikają z dwóch przesłanek, mianowicie: po pierwsze, prawodawca znosząc tego typu zwyczaje winien być świadom ich istnienia; po drugie, tym sposobem ustawodawca chroni zwyczaje partykularne funkcjonujące w Kościele.

Należy dodać, iż względem zwyczajów stuletnich i niepamiętnych wymogi te są jeszcze bardziej restrykcyjne. W tym wypadku bowiem w akcie prawnym nie wystarczy zamieszczenie zastrzeżenia uchylającego o charakterze generalnym, ale konieczne jest wprowadzenie w nim wyraźnego odniesienia do tego typu zwyczajów. W doktrynie podkreśla się, że taka nieodzowność wynika z faktu, iż w tym wypadku ustawodawca spotyka się ze zwyczajami uprzywilejowanymi, funkcjonującymi przez bardzo długi okres czasu we wspólnocie.

⁴¹ Por. L.Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. 1, Roma 1996, s. 82.

**REVOCATION THE CUSTOM FOR CAUSES OF AN
EXTERNAL NATURE IN THE CANONICAL SYSTEM
(CAN. 28 OF THE CODE OF CANON LAW OF 1983)**

SUMMARY

In the presented article, the Author made the interpretation of the can. 28 of the Code of Canon Law of 1983, according to the issue of the revocation the custom in the canonical system. He showed that custom in force in the community, could be revoked by means of two general mechanisms, namely by the contrary custom and contrary law.

What is more, the legislator predicted the possibility of two exceptions to the general rule, which are: revocation the particular customs by the universal law and privileged customs.

According to a doctrine, if the particular customs are revoked, it should be a general repealing provision in the universal law placed. Centenary and immemorial customs in turn can be revoked only by the introduction of the repealing reservation including clear reference to those customs.

Translated by Agnieszka Romanko

Słowa kluczowe: zwyczaj, ustawa, prawodawca, odwołanie

Key words: custom, law, legislator, revocation